

Ключевые слова: ключевые компетентности, общекультурная компетентность, компетентностный подход.

Summary
H.R.Shpytalevs'ka

Overall Cultural Competence in the Context of Realization of the Competence Approach

The article analyzes the concept of „overall cultural competence”, addresses issues that relate to the formation of the younger generation in the context of the competence-based approach. It is shown how the focus is in the government documents regarding to the need and importance of the formation of common cultural competency training as a necessary condition for a highly cultured, competent person.

Key words: key competence, overall cultural competence, competence-based approach.

Дата надходження статті: 31” серпня 2011 р.

УДК 371. 134 + 373. 3 (477) „17 / 19” (09) (045)

О.Л.ШКВИР,
кандидат педагогічних наук, доцент
(м.Хмельницький)

Проблема ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці (кінець XVIII – початок XX ст.).

У статті висвітлюються результати дослідження проблеми ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці (кінець XVIII – початок XX ст.).

Ключові слова: ступенева підготовка вчителя.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Ураховуючи загальноосвітні тенденції до зміни основної парадигми освіти, створення нової педагогіки, орієнтованої на особистість, проблема освіти і виховання вчителів нової генерації, зокрема початкової школи, виходить у розряд найбільш пріоритетних.

Серед стратегічних завдань реформування вищої педагогічної освіти чільне місце займає завдання щодо переходу до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей. Досить важливу роль відіграє ступенева освіта при підготовці майбутніх учителів початкових класів, оскільки сприяє підвищенню статусу працівника початкової освіти відповідно до здобутого ним рівня або ступеня, покращенню здатності й готовності до виконання ним складних специфічних для початкової школи педагогічних функцій, виявленню того людського потенціалу, який природно, генетично забезпечує ефективність праці вчителя.

Згідно з Законом України „Про вищу освіту” (2003 р.) та Положенням про освітньо-кваліфікаційні рівні (1998 р.) ступенева освіта майбутніх учителів початкової школи передбачає послідовну професійну підготовку у вищих педагогічних навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційними рівнями „молодший спеціаліст”, „бакалавр”, „спеціаліст”, „магістр”, кожен з яких розглядається як окремо завершений її цикл [1; 2].

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Дослідженню проблем професійної підготовки фахівців в умовах ступеневої освіти в останні роки приділялася належна увага, зокрема таким її аспектам, як методологічні основи ступеневої професійної підготовки фахівців у системі неперервної професійної освіти (С.Гончаренко, І.Зязюн, В.Кремень, Н.Ничкало та ін.); порівняльний аналіз ступеневої освіти за рубежом і в Україні (Н.Абашкіна, В.Козаков, Т.Кошманова, А.Новіков, Л.Пуховська та ін.); організаційно-технологічні аспекти системи ступеневої професійної освіти (І.Богданова, Г.Козлакова, В.Луговий, П.Сікорський та ін.); теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх учителів (Ю.Бабанський, В.Бондар, О.Дубасенюк, М.Князян, Н.Кузьміна, В.Сластьонін, Г.Троцько та ін.).

Проте недостатньо вивченими залишаються історичні аспекти проблеми розвитку ступеневої освіти майбутніх учителів початкових класів.

Формулювання цілей статті... Мета нашої статті – проаналізувати та визначити тенденції розвитку ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці у період з кінця XVIII до початка XX ст.

Виклад основного матеріалу... Ступенева підготовка вчителя – це система професійної підготовки майбутніх педагогів відповідно до мети, змісту та функцій кожного освітньо-кваліфікаційного рівня.

С.Мамрич стверджує, що основне завдання ступеневої професійної підготовки вчителя полягає у формуванні та розвитку професійних знань і умінь на базі системи фундаментальних знань та можливості адаптації випускників до майбутніх змін в суспільстві, економіці, науці та виробництві. Основну ідею ступеневої професійної підготовки, на думку вченого, складає навчання за висхідними ступенями, які відображають послідовні етапи навчання, причому, кожен наступний ступінь є логічним продовженням попереднього, забезпечуючи можливість подальшого навчання і передбачаючи розширення сфери застосування праці випускників кожного ступеня [3].

Ступенева освіта майбутніх учителів початкової ланки освіти в Україні пройшла певний шлях становлення. На основі ретроспективного аналізу проблеми з кінця XVIII ст. до 2012 р. нами було виділено три етапи розвитку ступеневої освіти майбутніх учителів. Розкриємо особливості першого етапу, який охоплює такі часові межі: кінець XVIII – початок XX ст.

Дослідження проблеми ступеневої підготовки майбутніх учителів початкової школи ми розпочали з XVIII ст., оскільки в цей час уперше було поставлено питання про фундаментальну підготовку педагогічних кадрів. Л.О.Хомич зазначає, що саме М.В.Ломоносов першим висловив думку про те, що слід повністю замінити іноземних педагогів вітчизняними. Йому належить ідея створення спеціального педагогічного навчального закладу – „бакалаврського інституту”. Окрім того, він висунув і обґрунтував низку принципів вимог до практичної діяльності вчителів, зокрема: 1) співвідносити навчальний програмний матеріал з можливостями учнів; 2) поєднувати теоретичні заняття з практичними; 3) враховувати індивідуальні особливості учнів [4].

Його ініціативу підтримав відомий російський просвітитель М.І.Новиков, за ініціативою якого в 1779 р. при Московському університеті було створено першу вчительську семінарію з трирічним строком навчання [5]. Він наголошував на тому, що слід готувати кадри „з власної нашої нації”, які потім посядуть почесні місця в суспільстві. Ці люди, на його думку, повинні бути освіченими і чесними, добре виховувати дітей і таким чином сприяти суспільному прогресу [5, с.109].

Тих, хто вступав до семінарії, одночасно зараховували студентом університету. Семінарія на той час виконувала функцію вищого педагогічного навчального закладу. Вона готувала обмежену кількість викладачів для Московського і Казанського університетів та їх гімназій і для навчальних закладів закритого типу. Це перший заклад, де випускникам присуджували вчений ступінь бакалавра педагогічного профілю [4].

У першій половині XIX ст. К.Д.Ушинським (1824-1870) була розроблена одна з перших систем підготовки вчителів для народних шкіл. Так у статті „Проект учительської семінарії” вчений висловив думку про те, що до роботи в молодших класах середніх навчальних закладах, у повітових і парафіяльних училищах, у молодших класах гімназій необхідно здійснювати спеціальну педагогічну підготовку. На його думку, учительська семінарія має бути закритим закладом інтернатного типу і розташовуватись у мальовничому містечку або навіть у селі. Оскільки її мета – готувати вчителів для сільських початкових шкіл, бажано вчити вихідців із села. Вчений був переконаний, що зміст підготовки майбутніх учителів має мати такі характеристики:

- для вчителя будь-якої народної школи не потрібні широкі знання, тому навчання має бути „не широке але енциклопедичне і особливо пристосоване до призначення вихованців” [6, с.36];
- знання народного вчителя повинні бути по можливості чіткі, точні і визначені;
- викладання знань на основі врахування особливостей методики початкового навчання;
- метод викладання можна вивчити за книжкою, або зі слів викладача, але набути навичок його застосування треба тільки діяльною і тривалою практикою;
- учитель народної школи має бути особистістю і прикладом для інших;
- важливі не тільки уміння викладати, а й характер, моральність і переконання, бо в класах малолітніх дітей здебільшого впливає на учнів особистість вчителя;
- переконання будь-якого народного вчителя мають бути проп’яні ідеєю християнства [6].

Грунтовна загальноосвітня підготовка, глибокі знання анатомії, фізіології, психології та педагогіки, на думку вченого-педагога, повинні допомагати вчителю у визначенні мети виховання, свідомо керувати процесом формування повноцінної особистості. Водночас він говорив про особливе значення практики для підготовки вчителя. Саме для організації педагогічної практики семінаристів кожний навчальний заклад повинен був мати зразкову початкову школу. Після закінчення вчительської семінарії випускники проходять річне педагогічне стажування, і тільки після цього їм мають присвоїти звання вчителя. Стажисти повинні підтримувати зв’язки із своїми викладачами для консультацій у розв’язанні педагогічних проблем [6].

Отже, К.Д.Ушинський запропонував цілісну систему ступеневої підготовки вчителя початкової школи, в якій було визначено цільовий та змістовий компоненти такої підготовки.

Водночас, за нашими дослідженнями, К.Д.Ушинський уперше у „Проекті учительської семінарії” висловив думку про організацію ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів. Він запропонував два етапи підготовки майбутніх учителів молодших класів: підготовча вчительська

школа з 15 років (термін навчання від 3 до 4 років) та вчительська семінарія (термін навчання 2 – 4 роки). Мета підготовчої вчительської школи – теоретична підготовка (набуття „необхідних знань принаймні для парафіяльного вчителя”) [6, с.46] та виявлення і розвиток у вихованців педагогічних здібностей. У підготовчій школі, на його думку, мають більш поглиблено вивчатися навчальні предмети, котрі викладаються в елементарній школі. Крім того, К.Д.Ушинський зазначав, що „слід привчати майбутніх учителів до церковного співу, каліграфії, креслення, малювання” [6, с.46], їм має читатися курс природничих наук. Значну увагу вчений звертав на важливість формування у майбутніх учителів навичок виразного читання, уміння чітко і точно висловлювати свої думки. На думку вченого, тим вихованцям, які під час навчання не виявили достатніх педагогічних здібностей, „чи за характером своїм не обіцяють бути хорошими вчителями” [6, с.46], „треба давати інше призначення” [6, с.46]. Ті учні, які успішно склали іспити і отримали позитивну характеристику, можуть переходити до вчительської семінарії.

Головною метою вчительських семінарій є розумова, моральна і практична підготовка вихованців до їхньої майбутньої діяльності [6, с.47]. К.Д.Ушинський зазначав, що вчительська семінарія має підтримувати зв'язок із закордонними семінаріями, відправляючи туди на навчання час від часу п'яток чи шістьох вихованців, які досягли найбільших успіхів у німецькій мові й подають надію стати прекрасними педагогами [6, с.55].

У другій половині 60-их років XIX ст. Міністерство народної освіти визнало за потрібне відкривати педагогічні курси при гімназіях і повітових народних училищах зі строком навчання два роки. На курси приймали всіх, кому виповнилося 16 років і хто закінчив курс навчання в повітовому училищі або в гімназії [4].

У 1870р. педагогічні курси при повітових училищах найбільших міст країни були реорганізовані в учительські семінарії. У цьому ж році було переглянуто статут учительських семінарій. Відповідно внесено такі зміни: строк навчання продовжено до трьох років; збільшено кількість годин на російську мову і Закон Божий; запроваджено викладання ремесел і гімнастики. Учительські семінарії відкривали в невеликих містах і селах; вони були навчальними закладами закритого типу з суворим розпорядком дня [4].

Офіційне рішення про створення вчительських інститутів було прийняте 31 травня 1872 року. У ньому зазначалося, що перші навчальні заклади даного типу відкриті в Москві, Петербурзі і Тифлісі. Перший випуск відбувся у Петербурзькому вчительському інституті в 1875 році. Його закінчило п'ять осіб. У 1874 р. такі інститути відкрили у Феодосії і Глухові. Випускники працювали в міських і сільських початкових училищах підвищеного типу [4].

На початку XX ст. значно збільшилася кількість учительських інститутів. Так, якщо до 1907 р. в Російській імперії їх було відкрито 7, то за десять років (до 1917р.) – стало 58, з них 11 – в Україні; відповідно в Харківському навчальному окрузі – три, в Одеському – три, у Київському – п'ять. Нижчими школами вважали вчительські семінарії, яких на той час налічувалося 33 [4].

Висновки... Таким чином, в умовах становлення капіталістичних відносин (кінець XVIII початок XX ст.) розпочалася організація спеціальної підготовки педагогічних кадрів, зокрема вчителів початкової школи. Аналіз процесу становлення вітчизняної підготовки вчителя початкових класів засвідчує, що її вдосконалення прямо залежало від соціально-економічних умов розвитку суспільства. Так, створення першої вчительської семінарії, що готувала вчителів для народних училищ, було зумовлено освітніми реформами і перетвореннями, які відбувалися у країнах Західної Європи.

У цей період з'являються перші ідеї щодо організації ступеневої освіти майбутніх учителів. Було запропоновано два етапи ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів, зміст яких нагадує підготовку сучасних фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнями: „молодший спеціаліст” та „бакалавр”.

Бурхливий розвиток суспільно-педагогічної думки, відміна кріпосного права і розвиток капіталістичного способу виробництва вплинули на збільшення кількості народних шкіл та виникнення різних типів начальних закладів для підготовки вчителів. Так учителів для народних шкіл готували на педагогічних курсах, в учительських семінаріях і вчительських інститутах.

На основі історичного аналізу ми дійшли висновку, що з кінця XVIII до початку XX ст. підготовка майбутніх учителів за освітньо-кваліфікаційними рівнями не здійснювалась. Проте цей період відзначається першими ідеями щодо організації вітчизняної ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів. Тому вважаємо доцільним дати таке визначення означеному етапу: „ідейно-організаційний”.

Перспективи подальших розвідок... Подальших наукових розвідок потребує дослідження проблеми ступеневої підготовки майбутніх учителів початкових класів у вітчизняній педагогіці у періоди з 1917 по 1990 рр. та з 1991 по 2012 рр.

Список використаних джерел та літератури:

1. Закон України „Про вищу освіту”. – К., 2003. – 47 с. – (Нормативний документ).

2. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту). Постанова КМ України від 20 січня 1998 р. №65 // Офіційний вісник України. – 1998. – №3. – С.202-207. – (Нормативний документ).

3. Мамрич С. М. Ступенева підготовка фахівців у навчально-науково-виробничих комплексах (на прикладі радіотехнічних спеціальностей) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / С. М. Мамрич. – К., 2001. – 20 с.

4. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Л. О. Хомич. – К., 1998. – 443 с.

5. Новиков Н. И. Избранные педагогические сочинения / Н. И. Новиков. – М., 1959. – 256 с.

6. Ушинський К. Д. Проект учительської семінарії / К. Д. Ушинський // Вибрані педагогічні твори в двох томах / К. Д. Ушинський. – Т. 2 – К. : Рад. школа, 1983. – С. 31–56.

Анотація

О.Л.Шквир

Проблема ступенчатой подготовки будущих учителей начальных классов в отечественной педагогике (конец XVIII – начало XX ст.)

В статье рассматриваются результаты исследования проблемы ступенчатой подготовки будущих учителей начальных классов в отечественной педагогике (конец XVIII – начало XX ст.).

Ключевые слова: ступенчатая подготовка учителя.

Summary

O.L.Shkvyr

The Problem of Stage Preparation of the Future Primary School Teachers in Domestic Pedagogics (End of the XVIII – Beginning of the XX Century)

The results of research of the problem of stage preparation of the future primary school teachers in domestic pedagogics (end of the XVIII – beginning of the XX century) have been elucidated in the article.

Key words: stage preparation of a teacher.

Дата надходження статті: „27” лютого 2012 р.

УДК 371.233+372.48(045)

І.М.ШОРОБУРА,

*доктор педагогічних наук, професор
(м.Хмельницький)*

Туристсько-краєзнавча робота у сучасній школі: виклики сьогодення

У статті розглянуто особливості туристсько-краєзнавчої роботи, умови організації та її види у сучасній школі.

Ключові слова: туризм, туристсько-краєзнавча робота, екскурсія, прогулянка, експедиція, естафета, сучасна школа.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Соціально-політичні, економічні, екологічні зміни в житті нашої країни, що інтенсивно реформується, впливають на підростаюче покоління. У одних спостерігається ріст прагматизму, підприємництва, ранньої соціальної зрілості, а в інших – зростає замкненість, нерішучість. Тому залучення старшокласників до цікавого, корисного і творчого життя засобами туристсько-краєзнавчої роботи й освіти є соціально необхідною компенсаторно-нормалізуючою функцією, яка спрямована на розвиток відповідно вимог часу гармонійно розвинутої творчої особистості. Різноманітні форми роботи забезпечують комплексний характер туристсько-краєзнавчої роботи у навчанні, вихованні й оздоровленні учнів, в ній закладені широкі можливості для творчої самодіяльності – спортивної, наукової, художньої, технічної, соціальної та педагогічної [1].

Аналіз досліджень і публікацій... Питання туристсько-краєзнавчої роботи досліджували М.Алексієвець, Т.Міщенко, Ю.Попович, В.Серебрий, С.Танана, О.Тімець; ролі туризму і краєзнавства для всебічного розвитку особистості були присвячені роботи Т.Вайди, С.Захарова, М.Костриця, В.Обозного; готовність до туристсько-краєзнавчої роботи розглядали А.Конох, Г.Лисичарова, Б.Мицкан, Є.Рут та ін.

Формулювання цілей статті... **Мета дослідження** – проаналізувати особливості туристсько-краєзнавчої роботи у сучасній школі.

Виклад основного матеріалу... Серед різноманітних форм виховної діяльності педагогічного колективу школи, які сприяють формуванню загальнолюдських цінностей у підростаючого покоління, особливе місце належить туристсько-краєзнавчій роботі. Вона передбачає не лише фізичний розвиток особистості, але і пізнання рідного краю, вивчення його історії, звичаїв і обрядів, народних ремесел і традицій. Туристсько-краєзнавча робота має базуватися на історично обумовлених народом виховних